

**ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

МАМЧИЧ ОЛЕНА БОРИСІВНА

УДК 378.134:373.3](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рук опис.

Робота виконана у відділі теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти АПН України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор **Онкович Ганна Володимирівна**, Інститут вищої освіти АПН України, завідувач відділу

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **Караман Станіслав Олександрович**, Київський міський педагогічний університет ім. Б.Д.Грінченка, декан філологічного факультету;

кандидат педагогічних наук, доцент **Невмержицький Олександр Артемович**, Інститут вищої освіти АПН України, заступник директора.

Провідна установа: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, кафедра мови та методики викладання мови, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Захист відбудеться 23 жовтня 2003 р. о 16⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.456.01 в Інституті вищої освіти АПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту вищої освіти АПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9.

Автореферат розісланий 22 вересня 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Горбунова Л.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Складний і багатогранний процес відродження національної освіти висуває особливі вимоги до вивчення мовних дисциплін у вищій педагогічній школі. Як підкреслює В. Кремень, вища школа, як і вся система освіти, покликана ефективно сприяти створенню у суспільстві умов для пізнання людиною себе і світу, розвитку і самореалізації особистості у сучасному суперечливому і динамічному соціально-економічному середовищі. Система освіти має забезпечувати організацію навчально-виховного процесу з урахуванням сучасних досягнень науки, педагогічної теорії, соціальної практики, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання і виховання. В умовах гуманізації освіти особливої уваги потребує розробка та впровадження таких форм і методів мовної роботи, які сприяють становленню висококваліфікованих спеціалістів, зокрема, майбутніх педагогів початкової школи. Однією з важливих умов успішного навчання мови є практичне оволодіння нею з метою якісної підготовки майбутніх учителів початкової школи до практичної роботи. Особливе місце у вирішенні цього завдання належить роботі з формування лінгвістичної компетентності.

Згідно з Освітньо-професійною програмою (ОПП) вищої освіти та Освітньо-кваліфікаційною характеристикою (ОКХ) майбутнього спеціаліста початкової школи, критеріями формування лінгвістичної компетентності є: теоретичні знання рідної мови, дитячої літератури, інших мов, практичні вміння (гностичні, проектувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні) та навички застосування одержаних знань та вмінь як складової культури мовної особистості сучасного вчителя.

Саме тому надзвичайно актуальним для формування лінгвістичної компетентності майбутнього педагога початкової школи є: 1) сприяння посиленню інтересу до вивчення мов; 2) обумовленість вибору методів навчання специфікою факультету (факультет початкового навчання), характером предметів (сучасна українська мова, сучасна російська мова, порівняльна граматики української та російської мов), призначенням, метою і завданнями навчального закладу; 3) залежність форми навчання, видів його контролю від змісту навчального матеріалу (теми синтаксису української та російської мов); 4) перевага таких методів особистісно орієнтованого навчання, які активізують розвиток розумової і розмірковувальної діяльності студентів, їхню самодіяльність, роботу всієї академічної групи в цілому, гарантують свідоме, систематичне сприйняття і міцне засвоєння знань; 5) ефективне поєднання методів навчання у викладанні мовних дисциплін, забезпечення єдності формальних і матеріальних моментів, тобто відповідність змісту навчального матеріалу та форм його викладу; 6) постійна, планомірна робота над підвищенням мовної та мовленнєвої культури студентів, їхньої орфографічної та пунктуаційної грамотності; 7) упровадження інноваційних індивідуально орієнтованих інтегративних методик, які спрямовані на досягнення

кінцевого результату – підвищення рівня знань як основної умови набуття лінгвістичної компетентності.

Оскільки мовний і мовленнєвий компоненти є головною ланкою у практичній діяльності вчителя початкових класів, виникає потреба в удосконаленні структури і методів його професійної підготовки як на рівні визначення структури і змісту знань з мови, так і на рівні проведення таких експериментальних досліджень, які підтверджуються позитивними результатами. Основна мета вивчення мови – комунікативність, вільне, вмале користування нею в усіх сферах життя, особливо, - професійній педагогічній діяльності. Саме комунікативний метод орієнтує учнів на збудження потреби у нових словах і нових знаннях, отже, - активізує пізнавальну діяльність, сприяє пошуку незвичних, оригінальних форм її розвитку.

Майбутній учитель початкової школи, який прагне оволодіти теоретичними знаннями, практично підкріпити їх певним досвідом, досягає цього, якщо глибоко пізнає лінгвістичні дисципліни, що представлені курсами української та російської літературних мов, спецкурсом порівняльної граматики цих мов, вивчаючи, зокрема, синтаксичну природу мовних явищ. Саме синтаксис створює майже необмежене поле діяльності для дослідників, а особливо – для викладання окремих тем мовних курсів у школі та вищих педагогічних навчальних закладах.

Питання формування лінгвістичної компетентності студентів, майбутніх учителів початкової школи, у ВНЗ знайшли відповідне відображення в наукових працях українських, російських та зарубіжних вчених, але, на нашу думку, ще бракує нових індивідуальних (авторських) методик, за допомогою яких варто успішно опрацювати лекційний і практичний матеріал, наприклад, аналізувати синтаксичні особливості словосполучень, різних структурно-семантичних типів речень, порівнюючи мовностильові ознаки творчого почерку майстрів слова, представників української та російської літератур, зокрема, дитячої літератури. Така методика підвищує мовну, мовленнєву культуру студентів, логічно підводить їх до самостійного пошуку цікавого мовно-літературного матеріалу, навчає зіставляти його ознаки, робити відповідні лінгвістичні висновки. Сам процес створює позитивні умови для розширення світогляду студентів, розвиває їхній інтелект, сприяє свідомому засвоєнню матеріалу, отриманню міцних знань. Специфіка цієї роботи, безперечно, поглиблює мовне чуття студентів, допомагає їм набутти певного лінгвістичного досвіду, досягти позитивних результатів у навчальній діяльності, що дозволяє реалізувати основну мету – формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Звідси і актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснювалося відповідно до основних напрямків досліджень відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти АПН України

(номер державної реєстрації 0100U000348), а також відповідно до теми науково-дослідної роботи Чернігівського державного педагогічного університету №6/2000 “Розробка концепції викладання педагогічних дисциплін у педагогічному ВНЗ у світлі вимог Державної національної програми “Освіта”.

Тему дисертації затверджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 7, список № 2, від 17.09.2002 р.).

Об'єктом дослідження є процес формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Предметом дослідження є зміст, основні компоненти та педагогічна технологія формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Метою дослідження є визначення, наукове обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічної технології формування професійної – лінгвістичної – компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах та вироблення таких спеціальних прийомів для організації процесу набуття теоретичних знань, практичних умінь і навичок, які сприяють підвищенню мовної обізнаності студентів, а також культурі їхньої мови та мовлення.

Основними завданнями дослідження є розробка і випробування комплексу логічних і послідовно пов'язаних між собою індивідуально орієнтованих моделей методик, які утворюють принципово нову раціональну інтегративну систему структурного формування теоретичних знань і практичних умінь та навичок як основної умови набуття лінгвістичної компетентності студентів, майбутніх учителів початкової школи, на заняттях з мови у вищих педагогічних навчальних закладах.

Гіпотеза дослідження. В основу дослідження покладено припущення, що рівень сформованості лінгвістичної компетентності майбутніх фахівців початкової школи підвищиться за умов:

- змодельованого добору текстового мовного матеріалу з урахуванням орієнтації майбутніх учителів на досягнення комунікативної мети вивчення синтаксису української та російської мов у педагогічних ВНЗ;
- засвоєння студентами методики вивчення композиційних структур професійно зорієнтованого аналізу авторського тексту, що передбачає використання системи спеціальних індивідуальних інтегративних синтаксичних завдань проблемного характеру.

У сукупності це підвищує мотивацію опанування студентами майбутнього фаху, стимулює їхню навчальну діяльність, формує лінгвістичний досвід.

Методологічною основою дослідження є теорія наукового пізнання, що стверджує єдність емпіричного й теоретичного, конкретного й абстрактного;

системний підхід, за яким досліджуваний об'єкт (процес формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів) розглядається як освітня система, що утворена внаслідок взаємозв'язку її компонентів; положення про формування педагогічної мовної особистості; особистісно-діяльнісний підхід у педагогічній та психологічній науці; індивідуалізація навчання та виховання; сучасні досягнення інноваційного підходу до змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу у педагогічних ВНЗ; урахування принципу наступності технологій та змісту навчання в умовах наскрізної (неперервної) освіти; міжпредметна координація (лінгвістика, література, педагогіка, психологія); результати науково-методичних досліджень відомих вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, дидактів, методистів, психологів про закономірності навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі.

Теоретичною основою дослідження є теоретико-методологічні та культурологічні аспекти філософії формування нового покоління фахівців (Андрущенко В.П., Зязюн І.А., Кремень В.Г., Роменець В.А.); педагогічні надбання (Ващенко Г., Макаренко А.С., Русова С.Ф., Сухомлинський В.О., Ушинський К.Д.); психологічна теорія зв'язку мови та мислення, мови та пізнання, мови та мовлення (Амонашвілі Ш.О., Виготський Л.С., Гальперін П.Я, Леонть'єв О.М., Огієнко І.І., Потєбня О.О., Рубінштейн С.Л.); наукові праці з проблем лінгвостилістичного аналізу тексту (Бахтін М.М., Булаховський Л.А., Виноградов В.В., Овсяннико-Куликівський Д.М.) роботи мовознавців, лінгводидактів, методистів з питань формування лінгвістичної та комунікативної компетентності (Білецький А.О., Вихованець І.Р., Єрмоленко С.Я., Онкович Г.В., Русанівський В.М.).

Дослідження ґрунтувалось на основних положеннях Конституції України, Законів України “Про мови”, “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Державній національній програмі “Освіта. Україна ХХІ століття”, Національній Доктрині розвитку України у ХХІ столітті, Державному стандарті початкової загальної освіти.

Для вирішення визначених завдань, досягнення мети й перевірки гіпотези використовувалася комплексна система взаємопов'язаних **методів дослідження:**

теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, моделювання, систематизація, узагальнення) – теоретичний аналіз наукової літератури за темою дослідження з метою відбору та систематизації фактичного матеріалу, вивчення концепцій, теорій, методик досліджуваної проблеми, моделювання мовних, мовленнєвих ситуацій, максимально наближених до професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи;

емпіричні – педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, співбесіда, опитування, тренінг; рейтингова система оцінювання знань;

лінгвопедагогічний (констатуючий, формуючий; контрольний) **експеримент** – експериментально перевірялися педагогічні умови формування

лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у педагогічному ВНЗ;

математичні – кількісний та якісний аналіз одержаних результатів довели ефективність застосування інноваційної моделі отримання теоретичних знань та вироблення практичних умінь і навичок майбутніми фахівцями початкової школи.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі факультету початкового навчання Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Дослідження проводилося з 1992 по 2003 рік і складалося з трьох етапів.

На першому етапі (1992 – 1998 н.р.) вивчено теоретико-методологічні передумови, вихідні принципи та методики дослідження, стан досліджуваної проблеми, уточнено понятійний апарат, обґрунтовано концептуальні ідеї, об'єкт, предмет, завдання, гіпотезу дослідження; зібрано дидактичний матеріал, необхідний для організації експериментального дослідження; підготовлено науково-методичні публікації.

На другому етапі (1998 – 2001 н.р.) обґрунтовано і проведено лінгвопедагогічний (пошуковий, констатуючий, формуючий; контрольний) експеримент з метою перевірки ефективності використання інноваційних методик синтаксичного аналізу авторського тексту для формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

На третьому етапі (2001 – 2003 н.р.) перевірено сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність впливу лінгвістичної компетентності на мовну та мовленнєву культуру майбутнього педагога початкової школи; проаналізовано й узагальнено результати дослідження; оброблено експериментальні дані; сформульовано загальні висновки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше розроблено і впроваджено в навчальний процес педагогічного ВНЗ інтегративну систему індивідуально орієнтованих методик вивчення, аналізу й закріплення навчального матеріалу на текстовій основі, що сприяє формуванню лінгвістичної компетентності студентів, майбутніх учителів початкової школи, і має значення для студента і викладача, по-перше, як засіб синтезу та аналізу змісту навчального матеріалу, по-друге, як джерело інформації про структуру предмета вивчення, закономірності та особливості його застосування, по-третє, як інструмент підвищення мовної та мовленнєвої культури майбутніх учителів початкової школи.

За результатами анкетування студентів, така педагогічна технологія є інструментом ґрунтового розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи. Здійснюючи, згідно з авторськими методиками, порівняння мовностильових особливостей синтаксису текстів авторських творів, вдалося навчити студентів спостерігати за цікавими ознаками індивідуального почерку

творчої особистості, що дозволяє більш глибоко пізнати світогляд автора, його обличчя, образ мислення та сприяє формуванню трирівневої організації навчально-пізнавальної діяльності студентів: перший рівень – структурно-системне угруповання навчального матеріалу; другий – самостійна аналітична робота зі структурно-складовими частинами за спеціальною методичною технологією; третій – створення структурної моделі знань.

Запропонована педагогічна технологія ефективно впливає на процес набуття теоретичних знань, практичних умінь і навичок, сприяє поглибленню інтелекту, розвитку мови та мовлення студентів, реалізації комунікативної мети вивчення синтаксису, що неодмінно позначається на формуванні лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає у виявленні критеріїв формування лінгвістичної компетентності, обґрунтуванні інтегративної індивідуально орієнтованої моделі поетапного використання системного аналізу авторського синтаксису для формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи, поглибленні уявлення про зміст, структуру й рівні набутих ними умінь і навичок, розробці педагогічної технології реалізації інноваційної авторської методики з урахуванням специфіки факультету початкового навчання, що є теоретичним підґрунтям для подальшого удосконалення організації мовної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах.

Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні, науковому обґрунтуванні і практичному випробуванні складників процесу формування лінгвістичної компетентності студентів, майбутніх учителів початкової школи, у вищих педагогічних навчальних закладах. На базі факультету початкового навчання Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка проведено лінгвопедагогічний експеримент, основна мета якого – послідовне впровадження таких форм і засобів мовної роботи у вивченні синтаксису, які сприяють реалізації його основної ідеї – набуттю практичних умінь і навичок для підвищення рівня лінгвістичної компетентності студентів, майбутніх учителів початкової школи, підвищенню їхньої мовної та мовленнєвої культури.

Запропоновано нову інтегративну методичну систему вивчення синтаксичних особливостей авторського тексту у вищих педагогічних навчальних закладах, яка ґрунтується на принципах поглиблення навчально-пізнавального процесу, аналізу його структури і формуванні навичок нестандартного творчого підходу, результатом прояву якого є структурна модель знань як основна складова частина для розвитку мовної компетентності майбутніх педагогів початкової школи. Системність упровадження раціональної методики полягає у послідовності здійснення головної мети педагогічного експерименту – формування вмінь та навичок студентів на

заняттях з мови під час вивчення тем синтаксису для поглиблення їхніх знань, культури мовлення, а отже, лінгвістичної обізнаності, згодом – компетентності. Зазначена технологія в цілому готова до практичного використання у викладанні мовних курсів у вищій педагогічній школі. Належний ступінь розумового сприйняття студентами такої методики свідчить про їхню зацікавленість у виконанні проблемних завдань, тому постійне використання авторських моделей інноваційних технологій сприяє підвищенню рівня лінгвістичних знань майбутніх фахівців початкової школи.

Основні концептуальні положення і рекомендації *впроваджено* у практичну роботу Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (акт від 25 червня 2002 р.), Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (акт від 15 січня 2003 р.).

Особистий внесок автора в одержанні наукових результатів є визначальним на всіх етапах роботи і полягає у теоретичному та експериментальному обґрунтуванні методики формування лінгвістичної компетентності, одержанні наукових результатів щодо оновлення змісту, використання ефективних форм, методів і засобів набуття лінгвістичних знань майбутніми вчителями. Автором розроблено та впроваджено у навчальний процес педагогічного ВНЗ інтегративні індивідуально орієнтовані моделі інноваційної методики поетапного та раціонального системного вивчення матеріалу синтаксичного аналізу художнього тексту для формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

У публікаціях, у т.ч. написаних у співавторстві, авторові належить: розробка комплексного підходу до проблеми формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах; обґрунтування доцільності використання лінгвостилістичного аналізу тексту у вивченні дисциплін мовного циклу на факультеті початкового навчання; розробка методик спостереження особливостей авторського синтаксису для розвитку мовної обізнаності студентів; експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики формування теоретичних знань студентів; психолого-педагогічний аналіз процесу набуття практичних умінь і навичок майбутніми фахівцями; аналіз розробки та використання методів активного навчання у педагогічному ВНЗ у вивченні лінгвістичних дисциплін.

Вірогідність результатів дисертаційної роботи забезпечується методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; використанням комплексу методів наукового-педагогічного дослідження, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням; кількісним і якісним аналізом результатів експериментально-дослідного навчання; репрезентативністю дослідних даних.

На захист виносяться:

1. Теоретично обґрунтовані положення щодо доцільності та необхідності формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення мовних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах.
2. Виявлені педагогічні умови, які сприяють формуванню лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення дисциплін мовного циклу у вищих педагогічних навчальних закладах.
3. Розроблена та експериментально перевірена методика формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення мовних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти Академії педагогічних наук України, засіданнях кафедри слов'янської філології Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.

Проміжні та кінцеві результати дослідження були предметом обговорення на науково-практичних конференціях, зокрема: на Всеукраїнській науковій конференції “Українська мова в освіті” (Івано-Франківськ, 2000); на Міжнародній науковій конференції “Язык образования и образование языка” (Великий Новгород, Росія, 2000); на Міжнародній науково-практичній конференції “Проблемы преподавания и изучения русского языка в школе и вузе на современном этапе” (Ніжин, 2000); на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Психолого-педагогічна підготовка вчителя початкових класів у світлі Державного стандарту початкової загальної освіти” (Чернігів, 2002); на III Регіональній науково-практичній конференції “Мови у відкритому суспільстві” (Чернігів, 2002); II Регіональній науково-практичній конференції “Історико-правові та соціально-економічні аспекти розвитку суспільства” (Чернігів, 2003) та ін.

Використовуючи результати дослідження, автор брала участь у підготовці навчально-методичного посібника “Зарубіжна література” (Чернігів, 2002) (Рекомендовано Міністерством освіти України для вчителів та учнів середньої школи від 19.06.1997 р. № 637) та уклала Методичну розробку спецкурсу “Порівняльна граматики української та російської мов” для студентів факультету початкового навчання (Чернігів, 2002).

Публікації. Загальна кількість наукових праць автора – 37. Основні положення та результати дослідження опубліковано у 12 наукових працях, з них 3 –

у фахових виданнях України, 5 – у збірниках праць наукових конференцій, 1 – навчальний посібник (у співавторстві), 3 – методичні рекомендації.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Кожний розділ поділяється на підрозділи. Загальний обсяг дисертації - 218 сторінок. Список використаних джерел містить 301 найменування за наскрізною нумерацією.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методологію та етапи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне та практичне значення, особистий внесок здобувача, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – “Формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах як педагогічна проблема” - на основі критичного аналізу психолого-педагогічної, лінгвістичної літератури розглянуто теоретичні основи досліджуваної проблеми, основні напрями та підходи до трактування питання формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах; визначено невирішені проблеми сучасного стану рівня мовної та мовленнєвої культури студентської молоді.

Проблема формування лінгвістичної компетентності у фаховій підготовці майбутнього педагога початкової школи розглядається у контексті усвідомлення мовної стратегії як одного з пріоритетів сучасної освіти держави. У дисертації з'ясовано, що значний внесок у розробку методологічних основ вивчення поняття “лінгвістична компетентність” зроблено як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. У дослідженнях розглядається складне, багаторівневе питання невід'ємного зв'язку мови та мислення (І.Огієнко, О.Потебня, Ф.Буслаєв, Д.Овсянико-Куликівський), мови та мовлення (А.Дистервег, К.Ушинський, І.Вихованець, М.Жовтобрюх), мови та культури особистості взагалі та педагогічної особистості, зокрема (В. Сухомлинський, В.Русанівський, С.Єрмоленко) тощо.

Так, аналізуючи сучасні дослідження сутності мови, О.Сидоров вважає, що вона є засобом комунікації, засобом пізнання, формою поведінки, І.Дзюба називає мову природним самовиявленням особистості, Г.Скударнова – основою мовленнєвої культури, яку І.Вихованець вважав ознакою загальної культури людини. Враховуючи те, що мова є оболонкою думки (С. Рубінштейн), а грамотність – одним із елементів культури (Д.Лолер), проблема лінгвістичної компетентності постає однією з найважливіших для сучасного вчителя як представника тієї професії, яка навчає та виховує особистість.

Вміння користуватися словом (В.Сухомлинський) – основна умова формування мовної компетентності, а тому і культури майбутнього педагога, що складається з культури мислення, культури мовлення, комунікативної культури. Дисертант, поділяючи думку П.Щербаня стосовно того, що педвузи готують переважно безликого вчителя, вважає мовну і мовленнєву “безликість” майбутнього педагога результатом “безликих” малоефективних методик навчання, які вже давно потребують змін. Погоджуючись із Д. Трошевим та Т. Трошевою, які зазначають, що менталітет учителя виключає байдуже ставлення до недбалого мовного оформлення думки, автор зауважує, що вчитель, який не володіє мовою, зневажає елементарними правилами мовленнєвого спілкування, навряд чи буде мати вплив на формування свідомості особистості (Д.Лихачов), оскільки не почуватиме себе впевнено. Лінгвістична ж впевненість є передумовою впевненості комунікативної (Т.Вольфовська), адже будь-яке спілкування є реалізованою моделлю людських контактів (Г.Онкович), і учні досить часто ототожнюють ступінь професійної компетентності вчителя з мовною формою викладу ним думок (В. Русанівський).

О.Пономарів називає вчителів серед тих людей, які не мають права на помилки, бо їхнє слово повинно бути взірцем для громадян України, а тому питання лінгвістичної компетентності на сучасному етапі набуває на думку дисертанта, державної ваги. Особистість викладача, навчальні засоби, якими він вільно користується, є ознакою позитивної якості його викладання (В. Стоюнін). Задля того щоб студенти не відчували вербального дефіциту, невпевненості у спілкуванні з людьми, нездатності вести діалог (А.Федосова), варто постійно навчати їх користуватись словом вільно, але граматично правильно, що і є однією з основних умов формування лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, показником його справжньої інтелектуальної культури.

Психолого-педагогічний аналіз проблеми формування лінгвістичної компетентності показав, що розвиток культури мови та мовлення є індикатором творчої культури особистості ХХІ ст. (М.Лазарев), що можливості розвитку мови є невичерпними, бо думка поєднана з нею навічно, що таке поєднання відбувається в синтаксисі, який є вічним двигуном, що приводить у рух всю могуть мови (І. Вихованець). Саме синтаксис є регулятором мовних знань студента, об'єктом спілкування зі словом, особливим полем функціонування взаємопов'язаних одиниць мовленнєвого спілкування, вдале використання яких безпосередньо впливає на розвиток мови та мовлення майбутнього фахівця початкової школи.

Граматичний цикл можна назвати джерелом розвитку мовного чуття студента як складової частини його лінгвістичної компетентності. Сучасний етап розвитку синтаксису, зокрема, його структурно-семантичний напрямок (В.Бабайцева, Л.Кадомцева) створює позитивні умови формування особливого комунікативного

підходу до розгляду синтаксичних засобів вживання мови для мислення та спілкування.

Вчитель повинен навчати дітей мисленню (Ф.Буслаєв), але процес мислення безпосередньо пов'язаний із процесом мовлення, тому винятково важливо розвивати мову та мовлення студента вищої педагогічної школи, щоб він абсолютно вільно оперував своїм зовнішнім (усним) та внутрішнім (писемним) мовленням. Практичні вміння та навички використання теоретичних наукових знань – основа рівня розвитку педагогічної особистості. Прикро констатувати досить низький рівень теоретичного, зокрема, синтаксичного мислення сучасного студента педагогічного ВНЗ. На думку автора, основи цього виду мислення не були закладені спочатку у початковій, а потім – у середній школі. Тому викладачеві вищої школи на заняттях циклу мовних дисциплін слід використовувати індивідуально орієнтовані інноваційні засоби для розвитку теоретичного мислення майбутніх учителів початкової школи, адже саме школа є однією із тих сфер життя, де має бути зосереджений інтелектуальний потенціал суспільства.

Дисертант вважає, що це питання не є достатньо висвітленим у науково-методичній літературі, бракує авторських методик вивчення синтаксису майбутніми фахівцями початкової школи, які дозволяють створити відповідні моделі та форми теоретичних знань, а також змістовно наповнити їх відповідним практичним досвідом. Враховуючи, що формування мислення безпосередньо залежить від характеру навчання (Л.Виготський), слід визнати, що, змінюючи зміст і методи навчання, можна активно впливати на рівень розумової діяльності студентів, які, в свою чергу, потім впливатимуть на розумовий потенціал своїх вихованців. Це сприятиме підвищенню інтересу до предмета вивчення, дозволить створити відповідні умови для поглиблення вже існуючих знань.

Найкращим місцем сприйняття структурно-семантичного поля слова є текст, який розглядається як реалізація функціонування мови у процесах комунікації (М.Шевченко). В аналізі синтаксису авторського тексту закладені величезні можливості для розвитку мови та мовлення окремого студента, адже виявлення дії синтаксичних процесів у тексті – один із шляхів його вивчення (Л.Белехова, А. Чеботар, О. Кремльова, І. Ушанова). Аналіз основних тем теоретичного і практичного розгляду синтаксису тексту сприятиме розширенню лінгвістичного кругозору учителя (Ф.Гужва). Найбільш оптимального результату можна досягти лише тоді, коли процеси пізнання – сприймання, увага, пам'ять, мислення – постійно розвиваються, отже, вивчення синтаксису у ВНЗ повинно ґрунтуватися на пізнавальній, комунікативній та естетичній функціях мови.

Матеріал розділу доводить, що проблема формування лінгвістичної компетентності майбутніх вчителів є винятково актуальною на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки вчитель початкової школи – це відповідний рівень

професійної майстерності високоосвіченої мовної особистості, адже мова є не тільки предметом навчання, а й засобом її формування, і особистість виявляє свою унікальність, пізнаючи та передаючи специфіку національної мови.

У другому розділі “Лінгвістична компетентність майбутнього вчителя початкової школи – результат вивчення синтаксичних особливостей авторського тексту” – змодельовано процес поетапного формування лінгвістичної компетентності на підставі ефективності використання невичерпних можливостей аналізу авторського тексту для становлення мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах, розроблено інтегративну методичну систему формування лінгвістичної компетентності засобами лінгвістичного аналізу тексту (на прикладі курсу синтаксису).

Надзвичайно важливо, розвиваючи лінгвістичне мислення майбутнього педагога, враховуючи соціальні функції мови, керувати процесом формування професійної лінгвістичної компетентності. У процесі навчання мови необхідно використовувати особистісно-діяльнісний підхід, міжпредметні зв'язки, контекстні умови, когнітивність, адже означені складові є основою лінгвопедагогічного підходу у підготовці фахівців початкової школи. Особливу увагу в розділі приділено питанню виховання мовної інтуїції, мовного чуття у майбутніх учителів, культури їхньої мови та мовлення. Саме з початкової школи цей процес набуває свідомого навчального та виховного напрямку, тому винятково важливо, щоб він коригувався компетентними мовними педагогічними особистостями. Саме від ступеня сформованості лінгвістичної компетентності залежить мовна активність, рівень вербальної адаптивності, лінгвістична відповідальність, комунікативна орієнтація та реалізація позитивного внутрішнього та зовнішнього образу майбутнього вчителя, отже, цілісний розвиток його як мовної особистості. Якість особистісного та професійного іміджу майбутнього педагога початкової школи неодмінно свідчить про ефективність навчального процесу у ВНЗ, що тісно пов'язано, перш за все, із рівнем викладання мовних дисциплін.

Роль творчої особистості викладача педагогічного ВНЗ у цьому процесі є важливою, адже він – фундатор лінгвістичних знань студентів, вони засвоюють його методику, сприймають створену ним особисту лінгвістичну модель подання теоретичного матеріалу, що перевірена досвідом практичної роботи. Нестандартні методики викладання мовних дисциплін, безумовно, сприяють досягненню найбільш оптимального результату, якщо вони спрямовані на розвиток індивідуальних якостей студента, базуються на особистісно-діялісному підході до нього та створюють умови для моделювання співпраці студента і викладача. Інтерес студентів, що був викликаний специфікою виконання ними навчальних мовних завдань, і є підтвердженням формування ступенів лінгвістичної компетентності, яка є результатом усього складного процесу її набування в умовах інноваційних технологій, розрахованих на розвиток мислення, пізнання, мови, мовлення, отже, інтелекту студентів.

Джерелом формування лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи є аналіз особливостей синтаксису авторського тексту. Професійно навчити студентів відчувати синтаксичну магічність тексту, аналізуючи його лінгвостилістичні особливості, означає створити відповідне синтаксичне мовне поле для його мовленнєвої діяльності. Самостійність усіх видів роботи з текстом є визначальною на всіх етапах – від творчого пошуку, спостережень за синтаксичною канвою твору, характеристики знайдених одиниць – і підпорядкована одній меті – усвідомленню майстерності письменника, пізнанню його творчості.

Оскільки курс “Дитяча література” є єдиною дисципліною літературознавчого циклу, яку вивчають майбутні вчителі початкової школи, цілком природно використовувати саме такі тексти для аналізу авторського синтаксису. Окрім цього, надзвичайно корисним є використання прикладів усної народної творчості, зокрема, паремій, казок, які є лінгвістичними зразками вираження колективної, індивідуальної думки та мислення, а тому і зразками пізнання світу народом та окремою людиною.

Вивчення лінгвістичного аналізу моделей індивідуального авторського синтаксису, безперечно, і є тим головним критерієм, який перевіряє лінгвістичну спроможність студента до особистих відкриттів, усвідомлення ним переваг постійного пошуку нового перед застарілими методами навчання, розвиненість його лінгвістичних здібностей, мовну та мовленнєву впевненість, концентрованість процесу пізнання та творчого мислення. Авторський текст перестає бути просто художнім прикладом майстерності письменника, він стає багатющим мовним та мовленнєвим джерелом ілюстративного матеріалу для вивчення різних комунікативних ситуацій, рівнів спілкування, навчає комунікативній взаємодії. Саме так виробляються навички продуктивної комунікативної поведінки майбутнього вчителя початкових класів, отже, розвивається культура його мовлення та загальний рівень культури спілкування. Таким чином, рівень синтаксичного аналізу авторського тексту демонструє рівень володіння мовою майбутнім фахівцем, його індивідуальні вміння здійснювати відповідний вибір мовних засобів, педагогічну ефективність його комунікативної поведінки, відображає стиль спілкування викладача та студента.

Пізнаючи мову письменника, поета, майбутній учитель вивчає не тільки особливості синтаксичної будови тексту, а й намагається пізнати особливості “емоційного мислення” його автора і виробити своє розуміння мовного світу творів митця, що сприяє розвитку креативності його мислення та розширенню міжособистісного простору. Текст, безсумнівно, розвиває художнє мислення, художнє мовлення, емоційність, творчу фантазію, є животворчим джерелом естетичного виховання. Використання вмінь та навичок його синтаксичного аналізу синтезує теоретичні знання, сприяє розвитку наукового мислення та пізнання майбутнього фахівця початкової школи, формує його лінгвістичну компетентність.

Отже, невичерпні можливості синтаксису дозволяють визначити системні, міжпредметні та міжрівневі зв'язки, які сприяють реалізації його основної комунікативної мети. Досягнення цієї мети, вважає автор, дозволяє сформувавши такий рівень знань майбутніх спеціалістів початкової школи, який позитивно впливає на формування їхньої лінгвістичної та комунікативної компетентності.

У третьому розділі “Експериментальна частина. Лінгвопедагогічний експеримент і його результати” – здійснено аналіз результатів експерименту, який проводився на факультеті початкового навчання Чернігівського державного педагогічного університету протягом 2001 – 2003 н.р., а також експериментальну перевірку ефективності запропонованих педагогічних умов впливу використання аналізу синтаксичних особливостей авторського тексту на процес формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Основною *метою* експерименту є практичне обґрунтування педагогічних умов формування лінгвістичної компетентності майбутніх фахівців початкової школи та вироблення таких спеціальних прийомів для організації процесу набування теоретичних знань і практичних умінь та навичок, які сприяють підвищенню рівня їхньої мовної обізнаності, а також культури мови та мовлення.

Основними дидактичними та психолого-педагогічними *умовами* експерименту є актуалізація творчих методів вирішення лінгвістичних завдань пошукового характеру, створення проблемних ситуацій пізнавального типу, визначення стимулів творчого самопочуття та особистісного вдосконалення студента для реалізації його індивідуальності.

Завданнями експерименту є перевірка впливу індивідуальних форм і методів роботи над синтаксичним аналізом авторського тексту на процес формування лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у педагогічному ВНЗ. Для аналізу практичних результатів були обрані: формуючий (як основний), пошуковий (орієнтуючий), а також констатуючий та контрольний експерименти. Окрім того, використовувалися допоміжні методи: педагогічне спостереження, анкетування, опитування, співбесіда, інтерв'ювання, моделювання; тренінг, рейтингова система оцінювання знань.

Основним *надбанням* експерименту є комплекс логічних і послідовно здійснених індивідуально орієнтованих інтерактивних технологій, що складають принципово нову раціональну систему структури теоретичних знань та практичних навичок для формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі.

Учасники експерименту – студенти третього та четвертого курсів факультету початкового навчання за спеціальностями: початкове навчання, початкове навчання та

музика, початкове навчання та психологія, початкове навчання та образотворче мистецтво, початкове навчання та англійська мова.

Місце проведення експерименту – лекційні та практичні заняття курсів сучасної української та російської мов, спецкурсу порівняльної граматики української та російської мов факультету початкового навчання.

Основні **вимоги** експерименту продиктовані поетапністю його складників, детальністю аналізу кожної характеристики, функціональністю виявів окремих рис різноманітних синтаксичних одиниць в авторському тексті, а також аналізом та синтезом ілюстративного практичного матеріалу, що було обрано нами для підтвердження основних теоретичних принципів. Така педагогічна технологія враховує основні критерії технологічності: концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність, які водночас є основами формування самої лінгвістичної компетентності. Програмою експерименту визначено **теми** для теоретичного вивчення синтаксису, авторські **тексти** для практичного аналізу, а головне – **блоки завдань** і **моделі** авторських методик, виконання яких є перевіркою ефективності використання допоміжних методів навчання на практиці. Знання студентів оцінювалися за рейтинговою шкалою.

Під час визначення ефективного впливу аналізу синтаксичних особливостей авторського тексту та створення педагогічних умов формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи враховувалися такі основні показники: а) рівні теоретичних знань; б) рівні вироблення практичних умінь і навичок; в) рівні успішності студентів з циклу лінгвістичних дисциплін. Шляхом аналізу результатів експерименту доведено, що використання розроблених нами індивідуально орієнтованих моделей інноваційних інтегративних методик синтаксичного аналізу авторського тексту суттєво впливає на формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

За результатами анкетування та інтерв'ювання, рівень особистої лінгвістичної компетентності жоден студент не визначив як високий; 2% студентів констатували низький рівень своєї мовної обізнаності; 2% - як такий, що є достатнім для них; переважна більшість студентів (96%) засвідчили середній рівень своєї лінгвістичної компетентності та нагальну потребу його підвищення. Всі студенти погодилися з винятковою важливістю використання нових форм і методів навчання для розвитку мовної обізнаності та підкреслили ефект тісного зв'язку упровадження інноваційних методик навчання мови (і не тільки мови) з індивідуалізацією навчання у ВНЗ.

Підтвердженням ефективності сформульованих педагогічних умов стали зміни у вигляді зростання показників якості знань, відсутності негативних результатів контрольних заходів, посилення інтересу до процесу набуття знань, прагнення поглибленого вивчення навчального матеріалу, систематичного удосконалення особистісної інтелектуальної та лінгвістичної культури студентів.

Таким чином, контрольні виміри засвідчують: побудований у відповідності з обґрунтованими у роботі педагогічними умовами, формуючий експеримент сприяв підвищенню рівня теоретичних знань і практичних навичок, що забезпечило підвищення успішності студентів, удосконалення культури їхньої мови та мовлення як основних складників формування лінгвістичної компетентності.

“Додаток В.1.”

Результати контрольних заходів представлено таблицею:

Групи	Кількість студентів	Вид контрольного заходу	Форма проведення	Форма оцінювання	60-51 балів	50-41 балів	40-31 балів	30-0 балів
Експериментальні (ЕГ)	187	Контрольна (або самостійна) робота	Індивідуально орієнтовані моделі практичних завдань аналізу авторського тексту	Рейтингова шкала оцінювання (60, 50, 40, 30 балів)	58,1 %	38,0 %	3,9%	–
		Залік	Опитування за індивідуально орієнтованими блоками синтаксичних завдань	– * –	59,1 %	37,0 %	3,9%	–
		Екзамен	Співбесіда за індивідуально орієнтованими блоками теоретичних проблемних завдань та моделями практичного аналізу авторського тексту	– * –	64,1 %	32,2 %	3,7%	–
Контрольні (КГ)	185	Контрольна (або самостійна) робота	За варіантами	П'ятибальна шкала оцінювання	“відмінно” 39,2 %	“добре” 21,4 %	“задовільно” 32,1 %	“незадовільно” 7,3%
		Залік	Опитування за питаннями програми курсу	– * –	38,2 %	25,4 %	31,2 %	5,2%
		Екзамен	Опитування за білетами (питання теоретичного і практичного характеру)	– * –	39,4 %	23,3 %	31,1 %	6,2%

Прим: 60-51 балів – “відмінно”; 50-41 балів – “добре”;
40-31 балів – “задовільно”, 30-0 – “незадовільно”

Результати експерименту довели, що використання аналізу синтаксичних особливостей авторського тексту сприяє свідомому засвоєнню теоретичного матеріалу, осмисленому практичному його застосуванню і оптимізує процес формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Теоретичне на експериментальне вивчення проблеми дослідження дозволяє окреслити такі *загальні висновки*:

Вчитель початкової школи є такою специфічною мовною особистістю, від рівня лінгвістичних знань, мовленнєвих умінь і навичок якої залежить не тільки рівень її професійної майстерності, а й взагалі її особистісний статус досвідченого, компетентного фахівця, оскільки саме компетентність є тим мірилом справжнього професіоналізму, що безпосередньо впливає на становлення педагогічної особистості. Тому мовну стратегію визначено одним із державних пріоритетів освіти, найважливішим фактором впливу на формування інтелектуальної, дійсно компетентної педагогічної мовної особистості.

Якісні рівні професійної лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи відображають усі ступені засвоєння ним мовних знань, вироблення умінь, навичок, згідно з вимогами навчальних програм вищого педагогічного навчального закладу. Програми курсів мовних дисциплін є основою для реалізації професійної компетентності викладача ВНЗ. Індивідуальні вміння викладача коригувати навчальний матеріал залежно від специфіки студентської аудиторії, програмування авторських методик навчання свідчить про оригінальність його лінгвістичного мислення, творчого підходу до процесу навчання. І що цікавішими є такі методики, то кращими є результати процесу навчання, то кориснішими є вони для студентів.

Якість навчання, якісна підготовка спеціаліста педагогічної галузі нерозривно пов'язана з мовою. Саме тому лінгвістично компетентна особистість має виховане мовне чуття, мовну інтуїцію, що підтверджує особисті рівні її мовної та мовленнєвої культури. І мовний, і мовленнєвий компоненти є основними у практичній діяльності педагога початкової школи, а тому вони повинні бути пов'язаними з викладанням усіх предметів, а не тільки предметів мовного циклу. Формувати лінгвістичну компетентність майбутнього вчителя початкової школи на заняттях з мови – означає формувати таку мовну особистість, яка зможе у подальшій професійній діяльності абсолютно вільно користуватись своїми теоретичними знаннями та практичним досвідом, навчаючи та виховуючи учнів.

Виявити свої особисті здібності, творчі нахили, рівні розвитку мови та мовлення якомога краще можливо під час вивчення такого складного розділу граматики, яким є синтаксис. Враховуючи те, що граматичні значення мовних одиниць виявляються найбільш повно саме у синтаксичному контексті, варто визнати необхідність вивчення

синтаксису у тісному зв'язку з іншими навчальними дисциплінами. Міжпредметна координація, розробка завдань проблемного характеру, використання викладачем різних інноваційних методів набуття теоретичних знань та вироблення практичних умінь і навичок студентами є важливими показниками по-справжньому професійно змодельованих ситуацій навчання, що, у свою чергу, створює позитивні умови для формування лінгвістичної компетентності.

Моделювання ситуацій навчання у вивченні синтаксису неодмінно має враховувати узагальнення вже наявних граматичних знань студентів та послідовно підводити їх до засвоєння усього обсягу нового матеріалу, ілюстрацією якого є лінгвостилістичний аналіз синтаксичних особливостей авторського тексту. Авторський синтаксис є пріоритетним засобом використання невичерпних можливостей творчого підходу окремого студента до аналізу тих особливостей індивідуального почерку майстра слова, які найбільш повно виявляють специфіку манери одного автора у зіставленні з іншими. Відповідно і система синтаксичних завдань передбачає закріплення теоретичних знань синтаксису, сприяє розвитку логічного мислення, привчає кожного студента реалізовувати особистий мовний та мовленнєвий потенціал, отже, таким чином позитивно впливає на формування свідомої лінгвістичної компетентності.

Лінгвістична свідомість завжди відображає рівні лінгвістичного пізнання, тому і є чинником дійової сили тих теоретичних знань та практичних умінь і навичок, що склалися під впливом використання викладачами мовних дисциплін особистого нестандартного творчого підходу до складного процесу формування лінгвістичної компетентності. Розвиток неординарності лінгвістичного мислення студентів завжди є свідченням неординарності викладання мовного матеріалу, тобто неординарного підходу викладача до свого предмета, а головне – його особистою зацікавленістю у необхідності змін у загальній методичній системі викладання тих курсів, які спрямовані на розвиток комунікативних здібностей майбутнього вчителя початкової школи.

Бажання викладача вищого навчального закладу розвинути мовне чуття студента, привчити його бачити за текстом художнього твору мовну особистість творця допомагає відчувати, яким чином мова відображає світ, пропущений крізь свідомість людини, як мова впливає на формування особистості. Таким чином, складний процес формування лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі є процесом формування засобами мови індивідуального та колективного менталітету особистостей свідомих членів суспільства.

Виходячи з результатів дослідження, можна рекомендувати:

- у школі –ознайомлювати учнів з елементами лінгвостилістичного аналізу особливостей авторського синтаксису, розвивати уміння та навички з метою підвищення їхньої мовної та мовленнєвої культури;
- у ВНЗ – запровадити в практику вивчення мовних дисциплін лінгвостилістичний аналіз синтаксичних особливостей авторського тексту, враховуюючи специфіку курсів та рівні сформованості лінгвістичних знань студентів; підготувати навчально-методичний посібник, в якому розкрити методику формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Мамчич О.Б. Формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкових класів (на матеріалі вивчення синтаксису) // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 18. Серія: педагогічні науки: Збірник. – Чернігів: ЧДПУ, 2003. – С. 98-101.

2. Мамчич О.Б. Вплив мовної компетентності на комунікативну культуру майбутнього педагога // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 10. Серія: педагогічні науки: Збірник. – Чернігів: ЧДПУ, 2001. - № 10. – С. 74-79.

3. Мамчич О.Б., Калініна І.П. Стилiстичний аналіз тексту на заняттях з мови //Початкова школа. – 1996. - № 9. – С. 17-18.

4. Мамчич О.Б. Лінгвістична компетентність як передумова розвитку особистості майбутнього вчителя. – Проблемы преподавания и изучение русского языка в школе и вузе на современном этапе. Материалы международной научно-практической конференции. 9-10 октября 2001 г. – Нежин: 2001. – С. 45-49.

5. Мамчич Е.Б., Калинина И.П. О структурно-семантических особенностях сложносочиненного предложения в поэзии Игоря Северянина // Творчість Ігоря Северяніна в контексті культури срібного віку: Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження І. Северяніна. Ч. II. Творча особистість Ігоря Северяніна та його поетичний світ. – Дрогобич: Вимір, 1997. – С. 46-50.

6. Мамчич О.Б., та ін. О структурно-семантических особенностях сложносочиненного предложения в поэзии Зинаиды Гиппиус // Творчість Зінаїди Гіппіус в контексті культури срібного віку: Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження поетеси. – Дрогобич: Вимір, 1999. – С. 125-130.

7. Калинина И.П., Мамчич Е.Б. Интонация как элемент культуры речи (психологическая пауза и ее значение). – Язык образования и образование языка:

Материалы международной научной конференции (Великий Новгород, 11-13 июня 2000 года). – Великий Новгород: изд-во НовГУ, 2000. – С. 131-133.

8. Мамчич Е.Б., Калинина И.П. Метрика и ритмика стиля А.С. Пушкина // Актуальные проблемы современного пушкиноведения: Материалы международной научной конференции, посвященной 200-летию со дня рождения А.С. Пушкина 17-18 мая 1999. – Харьков: ХДПУ, 1999. – С. 19-21.

9. Зарубіжна література: Навчально-методичний посібник для вчителів та учнів середньої школи /В.К. Сеніна, О.В. Бобир, Л.І. Кадетова, З.Ф. Кудрявцева; за заг. ред. В.К. Сеніної. – Чернігів: ДКПРВВ, 2001. – 208 с.

10. Мамчич О.Б. Порівняльна грамати́ка української та російської мов (Програма, плани практичних занять): Методична розробка для студентів факультету початкового навчання. – Чернігів: ЧДПУ, 2002. – 21 с.

11. Мамчич Е.Б., Агафонова Н.П. Русский язык. Сложносочиненное предложение (синтаксис и пунктуация): Методические указания для студентов – заочников. Чернигов: ЧГПИ, 1987. – 59 с.

12. Мамчич Е.Б., Агафонова Н.П. Русский язык. Сложноподчиненное предложение (синтаксис и пунктуация): Методические указания для студентов – заочников. Чернигов: ЧГПИ, 1990. – 61 с.

АНОТАЦІЇ

Мамчич О.Б. Формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти – Інститут вищої освіти АПН України, Київ, 2003.

Дисертацію присвячено дослідженню проблеми формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах. У роботі теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування лінгвістичної компетентності майбутніх фахівців початкової школи у цілісному навчально-виховному процесі вищого педагогічного навчального закладу. Розроблено систему формування лінгвістичної компетентності, яка включає в себе мету, суб'єкти навчального процесу, методику формування, комплекс тем і завдань теоретичного і практичного характеру.

У процесі дослідження було розроблено критерії формування лінгвістичної компетентності; проаналізовано показники та рівні сформованості лінгвістичної компетентності студентів факультету початкового навчання педагогічного ВНЗ; експериментально перевірено результативність запропонованої методики використання синтаксичного аналізу авторського тексту як засобу формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: мовна особистість; лінгвістична компетентність; комунікативна компетентність; лінгвостилістичний аналіз тексту; авторський синтаксис.

Mamchich O.B. Forming of linguistic competence of future elementary school teachers in pedagogical higher schools. – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Pedagogical Science in the speciality 13.00.04 – theory and methods of the professional education. – Institute of Higher Education of the Academy of Pedagogical Science of Ukraine, Kyiv, 2003.

The thesis is devoted to research of forming of linguistic competence of future elementary schools teachers in pedagogical higher schools. The pedagogical conditions of forming of linguistic competence of future elementary schools specialists in teaching and education process in pedagogical higher schools are theoretically in this thesis. The system of forming linguistic competence is elaborated. It includes the aim, the subjects of teaching process, the forming methods, the theoretical and practical complex of subjects and tasks.

In this process of investigation some criteria of linguistic competence have been elaborated. During research the indices and standarts of linguistic student's competence of primary department pedagogical higher school have been analysed. The effectiveness of the given methods of usage syntactic analysis of the author's text as means of formation of linguistic competence of future elementary school teacher's is checked experimentally.

Key words: linguistic personality; linguistic competence; communicative competence; text's linguastilistic analysis; author's syntax.

Мамчич Е.Б. Формирование лингвистической компетентности будущих учителей начальной школы в высших педагогических учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт высшего образования АПН Украины, Киев, 2003.

Диссертация посвящается исследованию проблемы формирования лингвистической компетентности будущих учителей начальной школы в высших учебных заведениях. В работе теоретически обоснованы педагогические условия формирования лингвистической компетентности будущих специалистов начальной школы в учебно-воспитательном процессе педагогического вуза. Разработана система формирования лингвистической компетентности, которая включает в себя цель, субъекты учебного процесса, методику формирования, комплекс тем и заданий теоретического и практического характера.

В процессе исследования были разработаны критерии формирования лингвистической компетентности; проанализированы показатели и уровни сформированности лингвистической компетентности студентов факультета начального

обучения; экспериментально проверена результативность предлагаемой методики использования авторского синтаксиса в качестве средства формирования лингвистической компетентности будущих учителей начальной школы.

Учитель начальной школы рассматривается как специфическая языковая личность, являющаяся носителем культуры, отображающей уровни его лингвистической и коммуникативной компетентности. Владение литературным языком и выражение его в педагогической речи – необходимое условие профессионализма учителя, ибо основой сознательной лингвистической компетентности являются, прежде всего, теоретические знания и умения применить их на практике.

Лингвостилистический анализ особенностей синтаксиса авторского текста одновременно является анализом всей системы языка, поскольку содержит безграничные возможности познания его сути, развивает художественное мышление, речь, эмоциональность, воображение будущего учителя. Использование умений и навыков синтаксического анализа текста синтезирует теоретические знания, способствует развитию научного мышления и сознания, формирует лингвистическую и коммуникативную компетентность.

В диссертации разработана, теоретически обоснована и экспериментально проверена методика использования различных блоков заданий для анализа синтаксиса авторского текста, способствующая формированию учебно-познавательной деятельности студентов по трем уровням: структурно-семантическому синтезированию учебного материала; самостоятельной аналитической работе с его составляющими по специальной методической технологии; организации структурной модели знаний.

Результаты апробации предложенной методики подтверждают, что ее применение способствует формированию лингвистической компетентности будущих учителей начальной школы в педагогических вузах. Основные результаты работы внедрены в учебный процесс Черниговского государственного педагогического университета, Черниговского областного института последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: языковая личность; лингвистическая компетентность; коммуникативная компетентность; лингвостилистический анализ текста; авторский синтаксис.

Підписано до друку 10.09.2003. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Замовлення № 21.

Підрозділ оперативного друку Чернігівського державного центру
науково-технічної і економічної інформації
14000, м. Чернігів, вул. П'ятницька, 39